

Svensk parlamentarism under utbildning

Framlidne professor Axel Brusewitz lade ned mycket arbete på att ta reda på och så långt möjligt insamla dagböcker, memoarer och brev av svenska politiker under senare tid. Härigenom och med stöd av andra källor — intervjuer, press, riksdagsstryck — skulle det bli möjligt att inom relativt kort tid skildra svensk politiks utveckling inifrån och i detalj. Brusewitz hade stor framgång i sitt arbete och skapade därmed förutsättningen för den serie avhandlingar om svensk parlamentarism som publicerats av hans lärjungar. De arbeten som här föreligger, särskilt av Wahlstrand, Nyman och Gerdner, är från vissa synpunkter nära nog enastående inom den politiska litteraturen. Förloppet vid en rad regeringskriser och riksdagsuppörelser under de senaste decennierna har blivit fullständigare belyst än exempelvis motsvarande händelser i England och Frankrike under 1800-talet. En märklig insats har därmed gjorts i svensk forskning.

Dock inställer sig reservationer. Lockade av memoarkällornas mängd och omfattning frestas forskarna på området på en gång till stark avgränsning och ytterlig utförlighet. Den allmänna politiska situationen, idéerna, de sociala brytningarna, valen, de stora sakfrågorna ses nära nog blott som den ofrånkomliga bakgrunden till vad som verkligen intresserar, det partipolitiska och personliga spelet. Vad som skrivs är främst intrigernas och korridorernas historia. Det gäller att få ihop pusslet av dagböcker, minnesanteckningar och meddelanden i intervjuer. Talade X med Y, när träffades de, vad sade X och Y, vad sade Y till Z om samtalet, hade A, A och Ö reda på vad som skett? Resultatet blir både roligt och instruktivt; man får en bild av politiskt liv, av Stockholm som skådeplats för partimännens umgänge i gemytlighet, misstänksamhet och hemliga planer, av de handlande människorna, deras pro-

menader, skämt, prat, ränker, avund och maktlystnad. Men det blir gärna för litet av analys och perspektiv, för mycket avslöjande av oväsentliga ting. Försiktigheten går så långt att inte ens de handlande karakteriseras annat än genom återgivandet av mestadels banalt undvikande vittnesbörd.

Detta gäller även docent Gunnar Gerdners senaste, i dag utkomna avhandling: "Parlamentarismens kris i Sverige vid 1920-talets början." Det bör tilläggas att de reflexioner och omdömen som beledsagar den utomordentligt detaljerade berättelsen är återhållsamma, kloka, välformulerade, stundom inträngande och skarpsinniga. Arbetet har stora förtjänster och knappast några blottor; kunde inte ett något djärvare grepp ha ursäktat en och annan spekulation utan belägg i de otaliga noterna?

Docent Gerdner har tidigare med samma omsorg och skicklighet tecknat det definitiva parlamentariska genombrottet genom Edéns liberalsocialistiska ministär 1917—1920 och likaså den första Brantingska regeringen 1920. Hans nu utgivna bok täcker det följande året: Brantings avgång, bildandet av expedition- eller fackmannaregeringen De Geer i oktober

1920, De Geers utbytande mot von Sydow i februari 1921, den andra ministären Brantings tillkomst i oktober 1921 efter nyvalen till andra kammaren.

Vid 1920 års val gick de båda vänsterpartierna tillbaka, medan högern och bönderna gjorde betydande vinster — men vänstern hade fortfarande en stark majoritet, och socialdemokraterna var riksdagens största parti. På grund av denna situation kunde alla partier åberopa goda skäl för att inte ta regeringsmakten. Härtill kom två omständigheter av betydelse. Det var inte lockande att regera: efterkrigs-krisen hade börjat, och intet parti hade något program i större stil mot denna kris. Nya val skulle äga rum redan efter ett år, på grund av att ändrade rösträttsbestämmelser vid val till andra kammaren då skulle träda i kraft; det var frestande, att under detta år utan regeringsansvar förbereda valagitationen. Därför ville partierna slippa regera. Det enda undantaget bland de ledande männen var förstakammarhögerens ledare Trygger, under många år den svenska politikens villigaste statsministerkandidat. Lindman och andrakammarhögeren önskade en vänsterminister, närmast att socialdemokraterna skulle stanna, Edén ville ha en högerregering och var motståndare till en liberal blockbildning åt höger eller vänster, socialdemokraterna ville inte regera, men ville i regel inte heller ha en högerregering, av fruktan för att vissa av ministären Brantings beslut skulle upprivas och att högerns tyskvänlighet skulle minska utsikterna att förvärva Åland.

Att i detta läge en oparlamentarisk regering kom till stånd — trots att parlamentarismen så nyligen segrat — är inte svårt att förstå; det underliga ligger främst i sättet för tillkomsten och i designeringen av den nye statsministern. Utan de övliga konsultationerna med talmän och partiledare, utan

någon klarläggning av de skilda möjligheterna igångsattes den nya ministärens bildande. Det skedde i hemlighet, särskilt för att inte den liberala ledaren Edén skulle kunna utöva något inflytande. De egentligen verkliga saken var fyra: kungen, Palmstierna och Branting (alltså den avgående ministärens främsta män) och högerledaren Lindmans förtröendeman talmannen i första kammaren Hugo Hamilton. Den ojämförligt mest drivande kraften var Palmstierna, som liksom Hamilton glädde sig åt själva intrigen, aktiviteten, det hemliga och en smula tveakliga i aktionen; i senaste delen av sina memoarer berättar han förtjust om sina insatser.

Till ny statsminister utsågs Louis De Geer, landshövding, tidigare medlem av det liberala partiet och riksdagsman, 66 år gammal. De Geer ansågs vara moderat och medlande, han hade som ordförande i en kommitté ett visst ansvar för den nyligen antagna åttatimmarslagen, han var väl sedd av alla eller i varje fall inte illa sedd av någon. Till valet torde emellertid ha bidragit ett motiv, besläktat med det som Clemenceau en gång sägs ha anfört vid val av republikens president: "Låt oss välja den dumaste." De Geer var osjälvständig och lättledd intill förslappning; ofta talas om hans senilitet, ett oförvitligt sätt att fastslå oduglighet hos äldre personer. Den tilltänkte statsministern saknade, förklarade han själv, den personalkännedom som behövdes för att sätta hop en ministerlista; han var glad

D. N. var ej alls beldten att ej bjudas på fetersing när hr Brantings ezregering nyligen stod fadder åt en efterträdare i branschen.

D. N:s synpunkt ses av planschen.

Branting bär De Geer till dopet (Svenska Dagbladet 31/10 1920).

och tacksam då Palmstierna, och i andra hand Hamilton, utsåg ministrar och till och med vidtalade vissa personer utan De Geers vetskap. Den enda punkt i regeringsprogrammet som innehöll annat än vaga fraser (den gällde Ålandspolitiken) skrevs av de socialdemokratiska ledarna — vilkas ståndpunkt i denna fråga De Geer egentligen ogillade — och då ett försök gjordes att mildra formuleringarna återställdes den ursprungliga lydelsen efter en reprimand från Palmstierna. Inga åtgärder vidtogs för att tillförsäkra regeringen stöd hos partierna i skilda frågor. Då De Geer tillträtt statsministerposten fungerade han praktiskt taget blott som ordförande i beredningarna.

Denna regering, i fråga om tillkomst och arbetssätt sannolikt den ynkeligaste i Sveriges nyare historia, satt blott några månader. I februari 1921 ersattes De Geer av von Sydow, formellt på grund av ett nederlag på en proposition om höjda kaffetullar, reellt därför att de till stor del dugande fackministrarna ansåg De Geer omöjlig. von Sydow var en skicklig och auktoritativ man, men nöjde sig

med att hålla styrelsen gående till höstvalen 1921. Då anordnades ett regelrätt regerings-skifte, efter konsultationer och diskussioner som klarlade läget, och den framgångsrika socialdemokratin kom ånyo till makten.

Expeditionsministrarna 1920 — 1921 var ett avsteg från det några år tidigare införda parlamentariska systemet, möjliggjort genom samspelet mellan kungen och några tilltagns politiker. Samtidigt blev denna ministär en bekräftelse på parlamentarismens nödvändighet. Utan något fast stöd i riksdagen var det, enligt den gjorda erfarenheten, svårt att regera, omöjligt att regera med kraft och fasthet. Ett exempel som Gerdner inte berör är de många dechargeanmärkningarna 1922; partierna tävlade om att kritisera ministrarnas åtgärder och att därmed stämpla den opolitiska ministären som oskicklig. Även De Geers oduglighet blir från denna synpunkt en insats i den svenska parlamentarismens utbildning. Efter 1921 satt många minoritetsregeringar. Men tanken på en expeditonsministär var definitivt diskrediterad.